

آثار اجتماعی دعا در زندگی از منظر اسلام

نجمه خجسته^۱

زینب شمسی

فاطمه جمشیدیان

سمیه بهرامی

حدیثه گلشادی

حوزه علمیه الزهرا (سلام الله علیها) گلدشت

^۱ - استاد راهنما، فارغ التحصیل سطح ۳، رشته تفسیر و علوم قرآنی

چکیده

از نگاه اسلام هدف از آفرینش انسان، عبودیت است و اصل اساس عبادت، دعا است. دعا احساس عبودیت انسان نسبت به پروردگار خود و طلب قرب و رحمت خداوند است. دعابه معنای خواندن و صدازدن دیگری است که در تمامی ادیان به ویژه ادیان آسمانی به عنوان برنامه عبادی مهم مورد توجه خاص قرار گرفته است. گرچه دعا در ظاهر درخواست رفع نیازهای مادی و معنوی است، ولی در حقیقت اعتراف به بندگی، فقر و عجز انسان است.

هرچه انسان از معرفت و شناخت بیشتری برخوردار باشد، دعای او افزون تر می گردد. از نظر قرآن و مجموعه ی ادعیه ی نقل شده از معصومین، دعا رابطه ای میان خلق و خالق بر قرار می کند که اگر این ارتباط و توجه به مبدأ نباشد خداوند عنایت خاصی خود را قطع خواهد فرمود.

دعا درزندگی و سرنوشت انسان، آثار ارزشمندی دارد. بر اساس روش کتابخانه ای که در این تحقیق صورت گرفت؛ ازجمله آثاری که دعا در زندگی دنیوی دارد جلب رحمت الهی، پیروزی در شرایط سخت، رفع بلا، عطای فرزند صالح، رفع اندوه، رفع گرفتاری، درمان بیماری و آرامش روحی است. برقراری ارتباط و امکان سخن گفتن با موجودی برین، که منشأ تمامی کمال ها و اندیشه ها است، نه تنها آثاری را در دنیا به همراه دارد بلکه برای آخرت هم آثاری از جمله: آمرزش گناهان وحشر با نیکان، بهره مندی از حسنه، نجات از رستخیز و حوادث قبل از آن و خوش عاقبتی به جا خواهد گذاشت. بیان آثار دعا می تواند زمینه تشویق به دعا کردن را فراهم سازد و ارتباط معنوی با خداوند را وسعت بخشد. کلید واژه: آثار دعا، زندگی دنیا، زندگی آخرت، آثار اجتماعی.

فهرست مطالب:

مقدمه	۴
الف-آثاراجتماعی دعا در دنیا	۵
۱. جلب رحمت خدا	۸
۲. پیروزی در شرایط سخت	۱۳
۳. رفع گرفتاری و درمان بیماری	۱۵
۴. رفع بلا	۱۷
۵. عطای فرزند صالح	۱۹
۶. رفع اندوه	۲۱
۷. آرامش روحی	۲۴
۸. از بین بردن خودخواهی	۲۶
۹. دعا، عبادت سیاسی	۲۷
۱۰. رمز وحدت	۲۸
ب. آثاراجتماعی دعا در آخرت	۲۹
۱. آمرزش گناهان و حشر بانیکان	۲۹
۲. بهره مندی از حسنه	۳۱
۳. نجات از رستخیز و حوادث قبل از آن	۳۵
۴. خوش عاقبتی	۳۸
نتیجه گیری	۴۳
فهرست منابع	۴۴

مقدمه

دعا کردن و حاجت خواستن، ریشه در جان انسان دارد و زاییده نیازمندی‌های گوناگون او در زندگی است. انسانها برای نیل به خواسته‌ها و رفع مشکلاتشان یکدیگر را به یاری می‌طلبند که این امر عمدتاً ناشی از نیاز و ناتوانی آنان می‌باشد. اما دعا، زاییده عشق آدمی به محبوب ازلی و برقراری ارتباط و امکان گفتمان بی‌پرده با قادر مطلق است که خالق تمامی کمال‌ها و زیبایی‌ها است. هرچند که حاجت و گرفتاری هم در میان نباشد. دعا بهانه‌ای برای رازگویی و تجربه بسیار زیبای مواجهه وجودی با خداوند و اتصال به دریای بیکران فیض و رحمت الهی است و گرنه حاجت‌ها بهانه‌هایی بسیار کوچک در این عرصه هستند. دعا با این عنوان، می‌تواند نقش اساسی در بهداشت و سلامت فرد و جامعه ایفا کند. از این منظر است که در میان دین پژوهان، فیلسوفان، عارفان و بسیاری از جامعه شناسان و روان شناسان بزرگ معاصر، دعا و عبادت و رشد معنویت جایگاهی بس رفیع یافته است. واز آنجایی که اجتماع و جامعه متشکل از افراد می‌باشد، مطمئناً مادامی که افراد یک جامعه به لحاظ روانی در سلامت به سر نبرند، دستیابی به جامعه‌ای با روانی سالم، دست نیافتنی است. از جمله راهکارهای بسیار اساسی در رسیدن به جامعه‌ای سالم، شاداب، سرزنده و خالی از اضطراب متوسل شدن به منبع لایزال الهی است که از آن به دعا یاد می‌کنند. متوسل شدن به این منبع لایزال در افراد جامعه این اطمینان خاطر را به وجود می‌آورد که چون در تصمیم‌گیری‌هایم به خدا تکیه کرده‌ام و پشتوانه‌ی کارهایم اعتماد به خدا می‌باشد مطمئناً کاری که در صدد انجام آن هستم نتیجه خواهد داد.

الف- آثار اجتماعی دعا در دنیا

اسلام دینی است که اساس خود را خیلی صریح بر پایه اجتماع قرار داده است و ضمن تأکید بر خودسازی فردی به اجتماع نیز نظری خاص دارد. علامه طباطبائی در تفسیر المیزان می نویسد: اسلام تنها دینی است که اساس خود را خیلی صریح و روشن بر پایه اجتماع قرار داده است و در هیچ شأنی از شئون خود نسبت به اجتماع بی اعتنا نبوده است. برای روشن شدن مطلب کافی است که در گسترش فوق العاده اعمال انسانی و دسته های مختلف احکام آن ها مطالعه شود. این دین الهی تمام آن ها را با کثرت فوق العاده ای که دارند احصاء نموده و برای هر یک از آن ها حکمی مقرر داشته و تمام این احکام و مقررات را نیز در یک قالب اجتماعی بیان داشته و تا آن جا که ممکن بوده روح اجتماعی را در جمیع احکام و مقررات خود تنفیذ نموده است. دعائیز از این قاعده مستثنی نیست. هماهنگی بین عبادات و توجه به جامعه و امور اجتماعی: در عین اهمیت جنبه فردی عبادات دینی، هرگز از منافع اجتماعی آن ها غافل نباید بود، البته دین به طور اعم و عبادت به طور اخص هم جنبه دنیوی دارد و هم جنبه اخروی. بر همین اساس است که هر جا سخن از تاثیر معنوی و فردی عبادت است بلافاصله جنبه های اجتماعی آن را در نظر گرفته و از فردی شدن دین و اعمال دینی جلوگیری می شود. از این منظر تنها کسانی می توانند این دو جنبه را با هم جمع کنند که هم تقوای لازم را دارا باشند و هم از بصیرت کافی برخوردار باشند و در این صورت است که دینداری شخص، کامل می شود و عبادت او معنای واقعی پیدا می کند و الا همین که یکی از این دو معقول واقع شود دینداری ناقص می شود.^۲

شهید مطهری در عین اهمیتی که به جنبه فردی عبادات دینی می دهند هرگز از منافع اجتماعی آنها غافل نیستند، البته شهید مطهری مانند کسانی نیست که دین و اعمال دینی را صرفاً فردی دانسته و از جانب اجتماعی آن صرف نظر کند بلکه از دیدگان ایشان دین به طور اعم و عبادت بطور اخص هم جنبه دنیوی دارد و هم جنبه اخروی. بر همین اساس است که هر جا سخن از تاثیر معنوی و فردی عبادت است بلافاصله جنبه های اجتماعی آن را در نظر گرفته و از فردی شدن دین و اعمال دینی جلوگیری می کند. از نظر استاد شهید تنها کسانی می توانند این دو جنبه را با هم جمع کنند که هم تقوای لازم را دارا باشند و هم از بصیرت کافی برخوردار

^۲ - سازمان تبلیغات اسلامی، بخش علی قنبری، مقاله دعا و عبادات از دیدگاه شهید مطهری.

نویسنده تفسیر مواهب علیه در باره «وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ» می فرماید: دعا و اظهار حاجت دیگری است صالح بطور اطلاق عبارت از پیامبران اند که به موهبت وجودی و صلاح ذاتی معرفی شده‌اند و شایسته در مقام عبودیت هستند و شائبه خودستائی و خلل در عبودیت آنان نیست.^{۱۳۳}

در روایات بیان می شود که بهشتیان به وسیله دعا کردن در حق جهنمیان یک بار موجب رهایی آنان از جهنم و ورود به بهشت شده ولی چون در بهشت ملامت می شوند بادعایی دیگر توسط بهشتیان این ملامت نیز از آنها بر داشته می شود و به عاقبت خوش در بهشت می رسند حتی در روایتی دیگر بیان شده با دعا پیامبر در حق دوستارانش آنها را از سقوط از پل صراط حفظ می کند و موجب خوش عاقبتی می شود.

دعا نوعی عبادت و خضوع و بندگی در برابر خداوند است و همانند عبادات دیگر اثر تربیتی و تکاملی بر انسان می گذارد انسان به وسیله دعا شایستگی بیشتری برای درک فیض خداوند پیدا می کند زیرا موهبت های الهی بر حسب استعدادها و لیاقتها تقسیم می شود هر قدر استعداد و شایستگی بیشتر باشد سهم بیشتر از آن مواهب نصیب انسان می گردد.

دعا کنار زننده حجاب ها و نزدیک سازنده انسان برای دیدار حق است با چشم دل ملکوت و فضای معطر معنوی و عرفانی و عرش الله و عظمت آن را مشاهده کردن است و بالاخره اینکه دعا وسیله و نردبان صعود به منازل عالیه است و منزلت و مقامی که به وسیله دعا می توان در نزد پروردگار سبحان کسب نمود منزلتی است که با هیچ وسیله دیگر رسیدن به آن ممکن نیست. دعا، مهم ترین یا حداقل یکی از مهم ترین نقش ها را در ادامه حیات، رشد، پویایی و جهت دهی افراد و جوامع شیعی به سوی انسان کامل و مدینه ی فاضله بر عهده داشته و با ایجاد ارتباط عاطفی بین انسانها و خداوند متعال دائماً آنها را به سوی وضعیت بهتر، رهنمون شده است. به همین علت نمی توان از فواید این عنصر، در بهبود مستمر زندگی فردی و اجتماعی افراد چشم پوشی نمود

^{۱۳۳} محمد حسین، حسینی همدانی، همان کتاب، ج ۹، ص ۱۳۸ و حسین بن علی، کاشفی سبزواری، تفسیر مواهب علیه، ج ۱، ۱۳۶۹ ش.

نتیجه گیری

حقیقت دعا گداختن دل در آتش محبت او برای مشاهده اوست واقعیت دعا ترک هوا، اراده، اختیار و شهوات در راه او و تسلیم تمام امور ظاهر و باطن به حضرت حق است.

دعا در اصطلاح به معنی طلب کردن حاجت است از خداوند با تضرع و اخلاص و او را صدا زدن است و غرض از دعا مجرد مدح است و برای آن که از او دفع عذاب کند یا مطلوبش را بر آورده کند و همچنین به معنای طلب کردن، یاری خواستن و فریاد خواهی نیز می باشد. که با گفت و گو کردن از درگاه حق تعالی میسر می گردد.

با توجه به اینکه مسائل مادی و دنیایی بر زندگی انسان سایه افکنده است. و انسان ها به صورت اجتماعی زندگی می کنند و اعمال و رفتارشان بر زندگی یکدیگر اثر می گذارد لذا دعا و ارتباط با خداوند هم اثر بسیار زیادی بر اجتماع می تواند داشته باشد. و بیان آثار دعا می تواند زمینه تشویق به دعا کردن را فراهم سازد و ارتباط معنوی با خداوند را وسعت بخشد. از جمله آثاری که دعا در زندگی دنیوی دارد جلب رحمت الهی، پیروزی در شرایط سخت، رفع بلا، عطای فرزند صالح، رفع اندوه، رفع گرفتاری، درمان بیماری و آرامش روحی و آثار اخروی از جمله آمرزش گناهان و حشر بانیکان، نجات از رستخیز و حوادث از آن، بهره مندی از حسنه در آخرت و خوش عاقبتی است.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

کتب فارسی

- ۱- بروجردي، سيد محمد ابراهيم، تفسير جامع، ج ۶، ۴، چاپ ششم، تهران، انتشارات صدر، ۱۳۶۶ ش.
- ۲- پاينده، ابولقاسم، نهج الفصاحه، ج ۱، چاپ اول، تهران، موسسه انتشارات دارالعلم، ۱۳۸۷ ش.
- ۳- تميمي آمري، عبدالواحد، غرر الحکم و درر الکلم، چاپ اول، قم، دفتر تبليغات اسلامي حوزه علميه قم، ۱۳۶۶ ش.
- ۴- جعفري، يعقوب، تفسير کوثر، ج ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، چاپ اول، قم، انتشارات اسوه، ۱۳۸۱ ش.
- ۵- حسيني دشتي، سيد مصطفی، معارف و معاريف، ج ۳، ۲، چاپ دوم، قم، انتشارات صدر، زمستان ۱۳۷۶ ش.
- ۱۲- حسيني شاه عبدالعظيمي، حسين بن احمد، تفسير اثنا عشري، ج ۸، چاپ اول، تهران، انتشارات ميقات، ۱۳۶۳ ش.
- ۶- حسيني همداني، سيد محمد حسين، تفسير انوار درخشان، ج ۱۱، ۱۰، ۷، ۶، ۲، چاپ اول، تهران، کتابفروشي لطفی، ۱۴۰۴ ق.
- ۷- خميني، روح الله، وصيت نامه سياسي الهی، چاپ سوم، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامي، بی تا.
- ۸- رسولي محلاتي، سيد هاشم، چهل حديث، چاپ پنجم، دفتر نشر فرهنگ اسلامي، ۱۳۸۰ ش.
- ۹- سيد ابن طاوس، فلاح السائل، چاپ اول، قم، بوستان کتاب، ۱۴۰۶ ق.
- ۱۰- طيب، سيد عبدالحسين، تفسير اطيب البيان، ج ۱۱، ۶، ۵، ۳، ۲، چاپ دوم، تهران، انتشارات اسلام، ۱۳۷۸ ش.
- ۱۱- قرائتي، محسن، تفسير نور، ج ۷، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱، چاپ يازدهم، تهران، مرکز فرهنگي درسهای از قرآن، ۱۳۸۳ ش.
- ۱۲- قريبي، محمد، تبیین الغات لتبيان الايات، ج ۱، چاپ اول، تهران، انتشارات بنياد تهران، ۱۳۶۶ ش.
- ۱۳- قريشي، سيد علي اکبر، تفسير احسن الحديث، ج ۹، ۶، ۴، ۳، ۱، چاپ سوم، تهران، بنياد بعثت، ۱۳۷۷ ش.
- ۱۴- قمی مشهدي، محمد بن محمد رضا، تفسير کنز الدقائق، ج ۵، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت ارشاد اسلامي، ۱۳۶۸ ش.
- ۱۵- کاشاني، فتح الله، تفسير منهاج الصادقين، ج ۲، ۱، تهران، کتابفروشي محمد حسن علمي، ۱۳۶۶ ش.
- ۱۶- کاشفي سبزواري، حسين بن علي، تفسير مواهب عليه، ج ۱، چاپ اول، تهران، سازمان چاپ و انتشارات اقبال، ۱۳۶۹ ش.
- ۱۷- کارل، الکسيس، نيایش، ترجمه علي شريعتي، چاپ دهم، تهران، انتشارات تشيع، ۱۳۷۹ ش.

- ۱۸- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه سید جواد مصطفوی، ج ۶، تهران، دفتر نشر فرهنگ اهل بیت، بی تا.
- ۱۹- مترجمان، تفسیر هدایت، ج ۱، ۳، ۱۱، چاپ اول، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۷ ش.
- ۲۰- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۶، ۴، چاپ هشتم، قم، سازمان چاپ و نشر دارالحديث، ۱۳۸۶ ش.
- ۲۱- مطهری، مرتضی، بیست گفتار، چاپ ششم، انتشارات صدرا، بهار ۱۳۶۹.
- ۲۲- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۹، ۱۳، ۸، ۶، ۵، ۳، ۲، چاپ اول، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.
- ۲۳- نگارش، حمید- باقی نصر آبادی، علی- حدیث پایداری «رمز موفقیت امام خمینی»، چاپ دوم، تهران، انتشارات: لوح محفوظ، ۱۳۸۴
- ۲۴-، صحیفه امام، ج ۱ و ۲ و ۸ تا ۲۲، چاپ سوم، تهران، انتشارات: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۹
- ۲۵- عزیزی، عباس- سیمای نماز از دیدگاه امام خمینی، چاپ اول، قم، انتشارات: صلاه،
- ۲۶-، سعادت‌مند، رسول، معارف و هدایت‌ها در کلام امام خمینی، چاپ اول، قم، انتشارات: تسنیم، ۱۳۸۵
- ۲۷- دارینی، محمود- تحولات اجتماعی و انقلاب اسلامی از دیدگاه امام خمینی، چاپ دوم، تهران، انتشارات: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۶
- ۲۸- شرح چهل حدیث «اربعین حدیث»، چاپ چهل و هشتم، تهران، انتشارات: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۸
- ۲۹- سعادت‌مند، رسول- امام علی از دیدگاه امام خمینی، چاپ اول، قم، انتشارات: تسنیم، ۱۳۷۹-
- ۳۰- (سازمان تبلیغات اسلامی- بخش علی قنبری- مقاله دعا و عبادات از دیدگاه شهید مطهری)

کتاب عربی

- ۱- حر عاملی، محمد بن حسین، وسائل الشیعه، تهران، انتشارات علمی مطبوعات بیروت- لبنان، ۱۴۳۷ ق.
- ۲- صبحی، صالح، ترجمه نهج البلاغه، چاپ اول، قم، انتشارات همگرا، ۱۳۸۹ ش.
- ۳- عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نورالثقلین، ج ۱، چاپ چهارم، قم، انتشارات اسماعیلیان، ۱۴۱۵ ق.

- ۴- مترجمان، ترجمه تفسیر مجمع البیان، ج ۲۱، ۱۶، ۱۵، ۱۱، ۴، ۳، ۲، ۱، چاپ اول، تهران، انتشارات فراهانی، ۱۳۶۰ ش.
- ۵- مغنیه، محمدجواد، ترجمه تفسیر کاشف، ج ۳، چاپ اول، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۲۴ ق.
- ۶- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، چاپ اول، بیروت، انتشارات اسلامی، ۱۴۰۴ ق.
- ۷- مکارم شیرازی، ناصر، ترجمه قرآن، چاپ اول، قم، انتشارات اسوه، ۱۳۸۸.
- ۸- موسوی همدانی، سیدمحمدباقر، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۷، ۱۴، ۱۱، ۸، ۷، ۳، ۲، چاپ پنجم، قم، انتشارات اسلامی، بی تا.

سایت ها

- ۱- رفیعی، حسین، «مقاله آثار دعا بر روح و روان»، www.noormags.ir، ۹/۱۵/۹۷، ۵۰:۱۷.
- ۲- -----، «مقاله دعا و اهمیت آن از نگاه معصومان (علیه السلام)»، www.noormags.ir، ۹/۱۰/۹۷، ۰۰:۱۹.

نرم افزارها

۱. جامع التفاسیر.
۲. جامع الاحادیث.
۳. دانشنامه معارف قرآنی.